

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОНОМАТОПЕЇЧНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ І ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ

П. Р. Равло, Д. Є. Ігнатенко

Анотація. Стаття присвячена визначенню ролі та функцій ономатопеїчної (звуконаслідувальної) лексики в англійській і французькій мовах, а також її впливу на формування мовленнєвих висловлювань та мовну культуру. У статті виокремлено і проаналізовано основні категорії ономатопеїчних слів в обох мовах. Здійснено порівняльний семантичний аналіз ономатопеїчної лексики, що допомагає виявити спільні риси та відмінності у способі виразу звуків.

Ключові слова: ономатопея, ономатопеїчна лексика, звуконаслідування, англійська мова, французька мова.

Вступ. Мова є не тільки засобом комунікації, але й засобом сприйняття і відображення навколишнього світу. Ономатопеїчна лексика (ОЛ), або звуконаслідувальна лексика (ЗЛ), є однією з найважливіших складників мовної системи. Ономатопеїчна лексика дає змогу зафіксувати і передати різноманітні звуки та звукові ефекти, які оточують нас у повсякденному житті, дає змогу формувати різноманітні емоційно та експресивно насичені словесні вирази. Слова, які імітують звуки (ономатопеї), можуть змінюватися у своїй формі та звучанні в різних мовах через вплив численних соціокультурних, природних чи історичних факторів. Це ілюструє унікальність кожної мови, бо один і той самий звук може звучати по-різному в різних мовних середовищах. Це зумовлено специфікою перцепції, а також розбіжностями в концептуалізації звукової сфери англійцями та французами.

Не зважаючи на те, що звуконаслідувальна лексика з давніх часів привертала увагу дослідників, самостійним об'єктом дослідження вона стала «...лише в останні десятиліття ХХ століття. Осмисленню цієї проблеми в мовознавстві сприяли праці Л. Блумфілда, Д. Вестермана, Е. Вінклера, В. Вундта, Г. Гемпля, Х. Марчанда, Г. Пауля, Л. Сміта, А. Фреліха, Г. Штреле та інших дослідників» [1, с. 604]. Вивчення цього прошарку лексики є надзвичайно важливим для розуміння культурної специфіки мов. Останніми десятиліттями спостерігається підвищений інтерес у дослідженні мовних особливостей, що відображають місце звуку в мовленні, та їх впливу на виразність повідомлень.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю системного опису ономатопеїчної лексики в англійській та французькій мовах.

Мета роботи полягає у дослідженні та порівнянні семантичних особливостей ономатопеїчної лексики в англійській і французькій мовах з метою розкриття їх впливу на формування словесних виразів, сприйняття мовлення і мовну культуру.

Завдання:

- визначити роль та функцію ономатопеїчної лексики в англійській і французькій мовах;
- сформувати власну класифікації ОЛ у зіставлюваних мовах;
- виявити відмінні та спільні риси в ОЛ англійської та французької мов.

Виклад основного матеріалу. У кожній мові існують слова, які наслідують звуки реальних об'єктів або явищ і є культурним кодом для носіїв мови. Формування цього прошарку лексики визначається лінгвістичними та екстралінгвістичними факторами. Звуконаслідувальна лексика є однією з найбільш яскравих і стилістично забарвлених частин мовної системи, яка у різноманітне мовлення, робить його більш виразним для мовця і слухача.

Ономатопеїчна лексика – це слова, які імітують різноманітні звуки довкілля (живої природи, людини, неживих об'єктів тощо) за допомогою фонетичних засобів тієї мови, до якої належать. ЗЛ широко використовується в усіх мовах світу, зокрема в англійській і французькій. Ономатопеїчна лексика виступає посередником між мовою та звуками. Як відомо, «конотація звучання, закріплена у свідомості людини протягом різних етапів еволюції і спричинена породженням певних асоціацій, набуваючи позитивної чи негативної оцінки, переноситься на будь-які сучасні звуки..., тобто на фонетичному рівні функцію звуку моделювати означуване виконує звуконаслідування (ономатопея)» [1]. О. О. Селіванова тлумачить ономатопею як «умовну імітацію різноманітних звуків природного довкілля фонетичними засобами даної конкретної мови (звуків тварин, неживих предметів, явищ природи тощо)» [2].

Звуконаслідувальна лексика відіграє важливу роль в англійській і французькій мовах у кількох аспектах. За допомогою ОЛ людина може виражати свої емоції більш експресивно, аніж використовуючи лише міміку. Різноманітність диференціацій, які ми спостерігаємо у виразі обличчя, не може бути порівняна з тим, що ми відчуваємо або сприймаємо за допомогою слуху. Наприклад, «*Oh, Jerry, don't let's ask for the moon. We have the stars*» [3], де вигук «*oh*» у цьому випадку виражає романтичне здивування та радість. Героїня висловлює ідею, що люди не повинні надто багато вимагати або мріяти про неможливе, оскільки вони вже мають багато хорошого (зірок) у своєму житті. Або ж «*Ah! Ne soyez pas comme moi, ami! N'avez rien à faire avec les livres, ils ne font que donner du dégoût*» [4], де вигук «*ah*» також є вираженням здивування. Ономатопеїчні слова дають змогу більш деталізовано та живо описувати різні події, звуки та явища. Вони доповнюють загальний словник мовця, роблячи мовлення більш емоційно насиченим.

Функціональність ОЛ – це спосіб використання цієї лексики в мові для досягнення певних цілей та виконання певних мовних функцій. ОЛ виконує кілька важливих функцій у мові:

1) функцію імітації звуків: ОЛ імітує різні звуки навколишнього світу, як-от звуки тварин, природних явищ, предметів і дій, дає змогу відтворити аудіальні особливості реальних об'єктів і подій за допомогою мовних засобів;

2) функцію виразності та образності: ОЛ додає виразності та образності мовленню, допомагає створювати живі та образні вирази, що робить текст більш привабливим і ефектним для аудиторії;

3) функцію створення асоціацій: ОЛ сприяє створенню асоціацій у мовленні, може викликати у слухачів або читачів певні образи, емоції або асоціації, пов'язані з конкретними звуками або явищами;

4) функцію посилення ефекту: ОЛ може посилити виразність, інтенсивність та динаміку мовлення, оскільки вона дає змогу виділити чи акцентувати на певних звуках, надаючи їм більшої значущості в тексті;

5) функцію створення атмосфери: ОЛ допомагає створювати певну атмосферу в тексті або діалозі, вона може передавати настрій, звучання навколишнього середовища та створювати ефект реалістичності.

Слід зауважити, що найчастіше дослідники як основну і найважливішу функцію ОЛ визначають експресивну, оскільки в більшості випадків звуконаслідування використовуються як експресивно-стилістичний засіб відображення дійсності для прикрашання мови, надання їй жвавості і барвистості. Звуконаслідування нерідко використовуються зі стилістичною метою для надання оповіді емоційно-експресивного відтінку.

Звуконаслідування можуть бути прямими і непрямими. Пряме звуконаслідування включає в себе слова, що імітують природні звуки, наприклад, англ. *buzz, moo, mew, roar*, фр. *plouf, un glouglou* та ін. Такі слова є метафоричними, оскільки вони створюють певний звуковий образ, який безпосередньо пов'язаний з денотативним значенням слова і часто вказує на той об'єкт, який цей звук і утворює.

Непряме звуконаслідування являє собою таке поєднання звуків у суміжних словах речення, завдяки якому створюється певний звуковий образ. Використовуючи зазначений прийом, автор може створювати певний настрій і вибудовувати задуманий чуттєвий образ: «*And the silken, sad, uncertain rustling of each purple curtain... ..But the fact is I was napping, and so gently you came rapping, And so faintly you came tapping, tapping at my chamber door...*» («*The Raven*» by E. A. Poe).

У мовознавстві багато уваги приділяли семантиці звуконаслідувальних слів (Ю. Веклич, Є. Карпіловська, Л. Єфімова, Л. Мацько, О. Ясинецька, С. Соколовська). Мовознавці брали до уваги джерело звуку чи шуму і на цій підставі виділяли семантичні групи і підгрупи ономатопеїчної лексики, тому досліджувана ОЛ за цим критерієм була розподілена на чотири групи.

1. Лексеми, що позначають звуки явищ природи (вітер, вода, вогонь, земля), наприклад, англ. *buzz* (дзижчання), *chirp* (щебетання), *rustle* (шелест), *hiss* (шипіння) чи фр. *clapotis* (шум хвиль), *pépiement* (щебетання), *bourdonnement* (гомін), *hululement* (свистіння).

2. Лексеми, що позначають звуки, які продукують тварини, наприклад, англ. *meow* (муркотіння kota), *woof* (гавкання собаки) та фр. *miaulement* (муркотіння kota), *aboielement* (гавкання собаки). Людина часто порівнює себе (свою поведінку чи мовлення) з представниками тваринного світу. Це зумовлено тим, що всі живі істоти були тісно пов'язані між собою ще в доісторичний період. Тільки тварини, подібні до людини, мають власні поведки, і кожній з них притаманний особливий спосіб життя та тип поведінки, які спостерігаються та сприймаються людьми й передаються з покоління в покоління. Отже, зрозуміло, чому люди використовують тваринні образи – вони допомагають яскравіше відтворити різні особливості людської особистості. Цікавим є той факт, що в різних мовах одні й ті ж тварини можуть символізувати різні риси. Це пояснюється відмінностями в будові свідомості, сприйняття світу та культурними традиціями, які сформувалися серед різних народів з часів давнини. Оскільки людина здатна переносити на себе притаманні тваринам звуки, тобто характеризувати ними свою поведінку, доцільно зауважити, що такі слова є прикладом зооморфних метафор. Найуживанішими мовними метафорами є такі, що переносять якості та властивості тварин на людей. Дослідженню особливостей зооморфної метафори на матеріалі різних мов присвячені роботи І. Голубовської, О. Карпенко, О. Крижко, Г. Кубасової, Г. Кривенко, В. Ужченко та Д. Ужченко та інших лінгвістів» [3].

3. Лексеми, що позначають звуки, які продукують люди, наприклад, англ. *to giggle* (сміятись), *to whisper* (шепотіти) чи фр. *rire* (сміх), *chuchotement* (шепіт). При ЗЛ суб'єктами дії можуть виступати безпосередньо люди, які продукують цілий спектр звуків, залежно від умов, у яких вони знаходяться у певній ситуації, віку, фізичного та емоційного станів, інтелектуальних можливостей, оточення та ін. Такі дієслова є гомональними звуконаслідувальними. Людина видає звуки або сукупність звуків за допомогою голосу у процесі спілкування. Слід зазначити, що дієслова говоріння становлять найбільшу підгрупу, оскільки основне джерело звуків – це комунікація, яка відбувається між людьми. Її успішність залежить від низки факторів, як-от артикуляційні можливості мовця (дефекти мовлення), гендер, вік, емоційно-психологічний стан тощо.

4. Лексеми, що позначають звуки, які продукують артефакти, тобто штучно створені предмети, матеріальні продукти людської діяльності, які оточують нас та належать до неживої природи, наприклад: англ. *clang* (ляскання металу), *click* (кляцання), *creak* (скрипіння) та фр. *tintement* (дзвеніння), *claquement* (кляцання), *grincement* (скрипіння). Людина користується безліччю предметів щодня, сприймає їх органами чуття (через зір, дотик, на нюх, смак та слух). Через створення предметів людина втілює свої задуми, бачення світу, в цілому.

Висновки. Ономатопоїчна (або звуконаслідувальна) лексика розширює можливості комунікації, даючи змогу не лише описувати події та явища, але і передавати звуки та враження, які їх супроводжують. Звуконаслідувальна лексика має велике значення для формування мовленнєвого виразу і сприяє ефективнішому сприйняттю та розумінню мовлення взагалі.

Незважаючи на схожість у функціонуванні ОЛ в обох мовах, існує різниця у способах імітації та виразності звуків. Ці відмінності, пов'язані з фонетичними особливостями кожної мови та специфічним сприйняттям звуків. Така тенденція зумовлена розбіжностями в концептуалізації звукової сфери англійцями та французами.

Отже, ономатопоїчна лексика становить великий дослідницький інтерес, оскільки розуміння особливостей ономатопоїчної лексики в англійській та французькій мовах має важливе значення для лінгвістичних досліджень, підвищення мовної грамотності та сприяє покращенню міжкультурного спілкування. Ономатопоїчна лексика потребує подальшого дослідження, зокрема в лінгвокультурологічному, а також у зіставному аспекті на матеріалі інших споріднених і неспоріднених мов.

Abstract. This article is dedicated to determining the role and functions of onomatopoeic (sound-imitating) vocabulary in English and French languages, as well as its influence on speech expression and linguistic culture. The article identifies and analyzes the main categories of onomatopoeic words in both languages. A comparative semantic analysis of onomatopoeic lexicon is conducted, which helps uncover commonalities and differences in the way sounds are expressed.

Keywords: onomatopoeia, onomatopoeic words, sound imitation, English language, French language.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Охріменко В. Ономастопея як об'єкт вивчення фоносемантики. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Філологічні науки*. 2015. Вип. 138. С. 603–607.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля – Київ, 2006. 716 с.
3. Miller F. Famous Quotes from NOW, VOYAGER. URL: <https://web.archive.org/web/20181013002529/http://www.tcm.com/tcmdb/title/1922/Now-Voyager/articles.html>
4. Flaubert G. Madame Bovary. URL: <https://anylang.net/ru/books/fr/gospozha-bovari/read>
5. Пітин В. М. Особливості зооморфних метафор у пареміях французької та української мов. *Молодий вчений*. 2019. № 4.2(68.2). С. 179.

УДК 81'37'38:81'373.47]:821.161.2Гуц.09-32

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ (НА ОСНОВІ ОПОВІДАННЯ ЄВГЕНА ГУЦАЛА «ДЕНИСКО І ВІДЬМА»)

І. Р. Філімончук, О. В. Антонюк

Анотація. У статті здійснено аналіз семантико-стилістичних особливостей емоційно-експресивної лексики в оповіданні Євгена Гуцала «Дениско і відьма»; проведено фіксацію та систематизацію відповідного мовного матеріалу; здійснено семантико-стилістичну характеристику виявленої емоційно-експресивної лексики; описано основні функції, виконувані експресивами у художньому тексті; доведено, що емоційно-експресивна лексика виступає концептуальним складником художнього мовомислення Євгена Гуцала та потужним інструментом впливу на читача.

Ключові слова: емоційно-експресивна лексика, емоційність, експресивність, художнє мовомислення.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. У сучасній лінгвістиці в аспекті антропоцентричної парадигми науковці все більше акцентують на дослідженні емоційно-експресивної лексики та особливостях її використання в різностильових текстах, оскільки саме в таких мовних одиницях акумулюється інформація про внутрішній світ індивіда, його почуттєво-емоційний стан, переживання. Емоційна лексика характеризує ситуацію спілкування, соціальні відносини, психічний стан мовців [1, с. 171]. Як справедливо підкреслює В. Юносова [2], емоції супроводжують будь-які прояви життєдіяльності людини й виявляються на всіх рівнях мови, кожен із яких має свою систему засобів вираження. Натомість через експресивність виражальних засобів мовець передає своє ставлення і до повідомлення, і до адресата, бо експресивність розуміється як властивість мовної одиниці посилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності мовного знака, засобом суб'єктивного увиразнення мови [1, с. 170]. У цьому контексті вважаємо актуальним дослідження емоційно-експресивної лексики у творах Євгена Гуцала, а саме у малій прозі – оповіданнях для дітей, де слова з емоційною та експресивною семантикою є домінантним інструментом впливу на читача, сприяють акцентуації його уваги та прищепленню любові до рідного слова.

Аналізований пласт лексики був предметом наукових зацікавлень багатьох дослідників, а саме С. Єрмоленко, В. Ільїна, М. Кочергана, Л. Пустовіт, А. Мойсієнка, Н. Бойко, А. Коваль, С. Помирчої, Г. Кузенко, О. Селіванової, Л. Ставицької, В. Чабаненка, В. Юносової, О. Ковалюк, Л. Підкуймухи, П. Селігея, Т. Хомич, Г. Дядюри та багатьох інших.

Зокрема в сучасних наукових студіях порушуються низка важливих питань, пов'язаних з особливостями функціонування емоційно-експресивної лексики у різних за стилем текстах. Так, П. Селігей досліджує внутрішню форму назв емоцій в українській мові. Автор стверджує, що більшість таких назв мотивується не випадково, а відповідно до усталених метонімічних механізмів та наявних у мові образів-мотиваторів, які до певної міри диктують, зумовлюють цей вибір [3, с. 32].

Л. Підкуймуха присвячує свою розвідку функціонуванню емоційно-експресивної лексики в пісенних текстах популярних сучасних музичних гуртів. Дослідниця доходить висновку, що така лексика в текстах пісень відіграє надзвичайно важливу роль, а саме вона слугує засобом передачі різних відтінків почуття, думки, ставлення до зображуваної дійсності тощо [4, с. 72].